

תקנת שו"ם

ליורשיה או לנותני הנדוניה. ומה שישאר בידו
שלא הוציא מן הנדוניה ומה שלא כלתה שלא
יערים לכלותו, רק מן הנמצא יתעסק
בקבורתה לפי כבודה ומה שישאר ישיב עד
זמן ב"ד ל' יום ישיב להם אם יתבעוהו. ועד
שיתבעוהו לא תחול עליו גזירה כי אם מיום
תביעה לאחר ל' יום חס ושלום לא היה
משיב. ועוד גזרנו מן העתיד ליגבות שלא
יתבע את החותן לעולם, אפילו מתה אחר
שנת נישואין ואפילו ילדה^{צ"ג}. דבר זה קבלנו
עלינו יושבי טרוייש דמ"ש^{צ"ד}. ושלחנו לסמוכי
מהלך יום ושמחו בדבר. והחרמנו וגזרנו
עלינו ועל כל הנלוים עלינו ועל זרעינו כאשר
כתוב למעלה ועל יושבי צרפת פייטוב ואניוב
נרמנדיאה ויושבי סמוך ליישובים הללו מהלך
יום או יומים, עליהם ועל זרעם לקיים גזירה
זו. כי מי יאכל ומי יחוש^{צ"ה} מה שקפץ^{צ"ו} האב
או המשיאה ונתן לחתן אחרי מות האשה,
חוץ ממני, יאכל הלה וחדה. וראינו שיעור
שנה לדבר זה ולא יותר, כי אחרי שנתו נשכח
מן הלב מה שנתן ולא יוסיף עצב עמה. מה
שגזרנו כתבנו וחתמנו.

אחרי כן נזכרתי^{צ"ז} מה ששנוי בתורת כהנים
(פ' בחוקותי פרשה ב פ"ה) ונתתי הודאה למקום

וכל המחוייב שבועה ואינו יכול ליטע
משלם. והדא מילתא דמיא דההוא דחטף
נסכא מחבריה אתא לקמיה דר' אמי הוה יתיב
ר' אבא לקמיה אזל אייתי חד סהדא דחטף
מיניה נסכא א"ל אין חטפי ודידי חטפי אמ'
ר' אמי היכי (דייני) [נדיינה] דייני להאי
דינא לישלם ליכא תרי סהדי ליפטריה איכא
חד סהדא דחטף (לימא ליה) לישתבע הא
מודה דאין חטפי ודידי חטפי. אמ' ליה ר'
אבא הוה ליה מיחייב שבועה ואינו יכול
ליטע וכל המחוייב שבועה ואינו יכול
ליטע משלם.

תשפח

מטעם^{צ"ח} המלך וגדוליו, רבותינו יושבי
נרבונא אשר שמענו ונדעם ומזקניהם נתכונן.
ונאמר תהי נא אלה בינותינו יושבי צרפת
ואניוב [ו]נרמנדיאה, כאשר גזרו גודרי גדר
גדולי נרבונא(ה) וסביב הארץ^{צ"ט}, וגזרו^{צ"י}
בגזירה חמורה בגזירת יהושע בן נון ובספרי
תורה בגזירת ב"ד העליון ובגזירת ב"ד
התחתון, על כל נושא אשה [ו]מתה בתוך י"ב
חודש בלא ולד של קיימא עד עבור שנת
נישואין, שיחזיר כל הנדוניה ותכשיטי האשה

צ"א. תקנת רבינו זו, היא הנקראת כפי הפוסקים
האשכנזים 'תקנת שו"ם' (רמ"א אהע"ז סס"י גב) ובפי
הפוסקים הספרדים 'תקנת ההשכון' (חיים שאל סי' עד,
לז ועוד). על נוסחאות אחרות של התקנה ע"י בתשו'
מהר"ם ד"פ סי' תתקלד [ועוד שם בשינויים בסי'
תתרכב] וד' קרימונה סי' עב. ובס' תשובות ופסקים
מאת חכמי אשכנז וצרפת עמ' 316 ובמקורות שנרשמו
שם בהע' 3. צ"ב. משמע שהיתה כבר תקנה זו מעולם
ורבינו בא לחדשה גם על מקומו וסביביו. אבל במרדכי
כתובות ר' קנה הלשון: ומצאתי שכתב ר"ת והחרים
בחרם גמור על יושבי צרפת ונורמנדיאה והסכימו עמו
גדולי נרבונה. צ"ג. בד' קרימונה הנ"ל וגזרנו. [וכ"מ
מלשון שלהלן 'עוד גזרנו']. צ"ד. צ"ב הרי מה שלא
גבה הבעל דעת רבינו דמדינא אינו גובה לעולם ואפילו
יש לו בנים ממנה. כמבואר בתוס' כתובות מז ע"ב ד"ה
כתב ובהגמ"י רפכ"ב מהל' אישות. וכן מבואר במרדכי
כתו' רמז קנה, שהשיב רבינו לרבינו משולם שהדרשה
דותם לריק קאה היכא שהחתן מוחזק במעותיו דאז אין
מוציאין ממנו [ולהנצל מזה תיקן רבינו תקנתו] אבל אם

עדיין ביד אב לית דין ולית דינא היכא דקאי תיקום.
וע"ז לא נצרך לתקן. ומאי לשון גזרנו. צ"ה. בתשו'
מהר"ם ד"פ ורומש. ובד"ק וריאש"ו. והנכון ורמייש.
[כ"ה בנוסח כת"י שהדפיס פינקלשטיין בספרו השלטון
העצמי וכו'] עמ' 164. הובא בספר ר"ת ובני דורו עמ'
141]. צו. עפ"י קהלת כ כה. צז. אולי צ"ל
שקבין. צח. בתשו' מהר"ם: 'ואחרי לכת שליח זה
נזכרתי'. בס' תשובות ופסקים הנ"ל בג"א: ואחרי לכת
השליח שלח ר"ת מטרוייש לכתוב מאחרי הכתב איגרת
ההולכת לאניוב. אחרי צאת הקטן [אולי צ"ל הכתב]
הלז נזכרתי מה שכת' בתורת כהנים ונתתי הודאה
למקום שזכינו לצאת מן הקללה ולהיות תוכחתם לריק
מהצטער בדבר, ברדפו קול נדף בנשיבת עלי האילנות,
ששנינו כפ' תוכחה ותם לריק כוחכם, יש אדם משיא
בתו ופסק לה ונתן לה ממון הרבה ולא הספיקו שבעת
ימי המשתה לעבור עד שמתה בתו, נמצא הורג בתו
ומאבד ממנו ועל זה נאמר ותם לריק כוחכם. ואשרינו
שלא עמדנו באותה קללה. וכשם שיצאנו מזאת הקללה
כך נצא מכל גזירות רעות ונתבשר שמועות טובות.

תשצ

וזהו דין מהרת הסכינים כאשר קבלתי מפי מורי הרב רבי יעקב זל"ה.

סכין של גוים שנשתמש בו ברותחין, כגון פעמים שחותך בשר מן השפוד והוא רותח, וכן שלנו לענין הפסח, מגעילה ברותחין והיא טהורה. וזו אינה צריכה ליבון כלל. ואף על גב דתליא באשלי רבכיי רבי ר' יצחק בר' אשר הלוי הורה והצריכה ליבון^א, אינו, שהרי כבולעו כך פולטו. ואין צריך ליבון אלא דבר שגופו^ב באש כגון שפוד ואסכלה, אבל שלא נכנס גופו באור אלא ברותחין כגון זה, וכן מחבת שמטגנין בה שמן^ג כולן ברותחין. כדחניא כשילהי תוספתא ע"ז (פ"ט ה"ב) היורות והמחמי חמין והטיגנין והקומקומסין מגעילן ברותחין. והא דחניא בתוספתא דע"ז הסכינין והשפודין והאסכלאות מלבנן באור והן טהורין, ובפ' כל שעה (ל ע"ב) נמי אמרינן קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא, אלמא בעי ליבון, בירושלמי במס' ביצה^ד מוקי לה בסכין ארוכה שצולה בה בשר דומיא דשפוד ואסכלה, וישמעאלים עושין כן, דהואיל ובלעה בליבון, בליבון תפלוט^ה.

בשר ע"ג גחלים. [וכ"ה באו"ז ע"ז סי' רצה בשמן]. ור"ת אומר דזה אינו קרוי תשמישו ע"י האור כיון דאין תשמיש קבוע ע"י האור סגי בהגעלה. [וטעמו של ר"ת דאזלינן בתר רוב תשמיש כת' בהעמ"ש סי' קלז אות ה דלא חששו למילתא דלא שכיחא ולא מטעם מיעוט תשמיש אלא לא מחזקינן איסורא ושמא לא נשתמש הכי לעולם. ובשו"ת רמ"ע מפאנו סי' צו מפרש לה דכ"ז באינו כ"י ונטל"פ הוא ואיסורו מדרבנן והם אמרו והם אמרו]. ה. באו"ז: שגופו נכנס לתוך האש. ט. שם: בציב. נוקשה לומר דנקיט שמן בדוקא דרק בכה"ג סגי בהגעלה, כהני דס"ל הכי בטור יו"ד סי' קכא, שהרי לעיל אמר דבחותך בשר מן השפוד סגי בהגעלה. והתם ליכא רוטב]. י. שם בהמשך הלשון. והלשון 'בתוספתא ע"ז' משונה שהרי התם קאימנן. ולכן נראה שתיבת 'בתוספתא' דלעיל מיותרת וצ"ל כדחניא כשילהי ע"ז, וכ"ה באו"ז. אלא שבגמרא ל"ג 'והטיגנין' ונזכרו רק בתוספתא, והוא הנדון, שהם כלי טיגון ומזה מביא ראיה שכלי טיגון סגי בהגעלה. ואכן באו"ז אחר שהביא את לשון הברייתא שבגמרא כתב 'ובתוספתא קתני והטיגנין'. וכנ"ל שמינה לפינן שיש להוסיף גם בגמ' והטיגנין, שהרי אותה ברייתא היא. ואולי היתה לפני בעל הסימן הגירסא בגמ' והטיגנין. יב. צ"ל ע"ז (פ"ה הט"ו). יג. ותירוץ אחר לתרוץ

שזכינו לצאת מהיות כראויים לתוכחות. ששנינו בפרשת התוכחה (ויק' כו כ) ותם לריק כחכם ויש אדם שמשיא את בתו ופסק לה ונתן ממון הרבה לא הספיקו שבעת ימי המשתה לצאת עד שמתה בתו נמצא הורג^ט את בתו ומאכד את ממונו. ואשרינו שלא נעמוד באותה גזירה. וכשם שיצאנו מזאת כך נצא מכל גזירות רעות. ונתבשר טובות שמועות ושלום לכל ישראל^ק.

תשפ"ט

לקח טוב^א. מחצית השקל בשקל הקדש. השקל שנים זהובים וחצי פחות תשעה שעורים. לפי ששלשים^ב שקלים היא הרטל, והיו נותנים הרטל ששים איש, השקל שני אנשים. והרטל שבעה ושנים זהובים. וכשתחלוק הרטל(ו)ל ששים זהובים לכל איש, נשאר י"ב^ג, וכשתחלוק^ד הרטל ששים חלקים, כל זהוב תשעים שעורים, ל"ב, אלף ושמנים שעורים, יבא לכל איש מחצית השקל זהוב(ים) ושמונה עשר שעורים, תשעים^ה ושמונה עשר הם מאה ושמונה. עשרים גרה השקל, הגרה אחד עשר שעורים^ו.

יעקב בה"ר מאיר זל"ה. צפ. כך גם בנוסח שהועתק לעיל מס' תשובות ופסקים וכ"ה בילק"ש ר' תרעד. לפנינו בתו"כ קובר. ק. ועי' תוס' כתובות מז ע"ב ד"ה כתב שכתבו 'וחזר בו בסוף ימיו מאותה תקנה'. וכ"ה בס' תשובות ופסקים הנ"ל עמ' 322 בשם ר' אליעזר [כנ"י מטוך, בעל אותן תוספות] שכתב כן בפרישה שלו. ועי' בס' הנ"ל שנדפסה שם אגרת מר' יעקב כ"ר אלעזר שכתוב בה: ומה שחזר בו ר"ת לא חזר בו אלא במתה תוך י"ב חדש או אין מוציאין מבעלה אבל אם מתה תוך ז' ימי המשתה או האב מוציא מיד בעלה. א. היינו מדרש לקח טוב [הנקרא גם פסיקתא זוטרתא] לשמות ל פסוק יג. ב. כצ"ל [וכ"ה בכתה"י של ספרנו]. בלקח טוב בט"ס שששים ג. זהובים. ד. צ"ל כבלק"ט: וכשתחלקם לששים חלקים. ור"ל את י"ב הזהובים הנ"ל. ה. כלומר שהם תשעים [שזהוב אחד הוא תשעים שעורים] ועוד שמונה עשרה זהובים [הבאים מחלוקת אלף ושמנים הנ"ל] והם מסתכמים יחד מאה ושמונה שעורים. ו. ופורתא לא דק, שהרי לפי החשבון דלעיל השקל מאתיים ושש עשרה שעורים, וא"כ הגרה כצמצום עשר שעורים ועוד שמונה עשיריות. ו'. הובא באו"ז ע"ז סי' רצה. ז. וכ"ה בתוס' ע"ז עו ע"ב ד"ה אמר: וריב"א מצריך ליבון גם בסכינים קטנים לפי שפעמים דרך להפוך בהם

מלחוקת משפט

דוקא אחר נשואין אבל עודה ארוסה יכול להסתלק משום דאז עדיין אינו יורש ולא שייכא גבי לחוקת משפט. וז"ל הרמב"ם פ"ב מאישות התנה עמה אחר שנשאה שלא יירשנה תנאו בטל. ואע"פ שירושת הבעל מדברי סופרים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה וכל תנאי שבירושה בטל שנאמר בה לחוקת משפט ובשאר דברים תנאו קיים כגון שהתנה עמה ע"מ שאין לה עליו שאר כסות ועונה ע"מ שלא יאכל פירות נכסי וכל כיוצא בזה תנאו קיים עכ"ל. והראב"ד כתב וז"ל ומה צורך לחוקת משפט נהיאך אדם יכול להתנות על דבר שלבל"ע ואיך

השגת הראב"ד

יאמר לאביו או לאחר ממורישיו דין ודברים אין לי בנכסייך אחר מיתתך ואין אדם מקנה מה שאין לו בו שום זכות עכ"ל: ונראה דהרמב"ם נקט האי טעמא דחוקת משפט להשמיענו דאע"פ שקידשה על תנאי גמור או כנסה על תנאי גמור שלא יירשנה תנאו בטל. דאי משום דשלבל"ע הא קי"ל דאדם מתנה על דשלבל"ע. אלא דהכא תנאו בטל משום דכתיב לחוקת משפט. ואפשר דאפילו קדשה על תנאי גמור שלא יירשנה תנאו בטל ואע"ג דבעודה ארוסה יכול להסתלק מירושה, אפשר דדרך תנאי בשעת קידושין גרע טפי ולא מהני:

תנאי בדשכ"ל בעלמא מהני

אבל שיטת הר"ן הוא דלא מהני סילוק מירושה אחר שנשאת משום דהוא ראוי לירש בכל שעה ומח"ט נמי אין הבעל יכול להסתלק מירושת אביו. ולפ"ז נראה לכאורה האידנא בחר תקנת שו"ם דשנה ראשונה אין הבעל יורש את אשתו עדיין יכול להסתלק בשנה ראשונה שהרי עדיין אינו ראוי לירש וה"ל כמסלק בעודה ארוסה. אמנם אחר העיון נראה דגם בחר תקנת שו"ם הבעל יורש כדינו תיכף אחר שנשאת אך התקנה של חכמי שו"ם היה שיחזיר הבעל חלק ירושתו. וא"כ כיון דבאמת ה"ל יורש לא מצי מסלק נפשיה שלא יירש א"כ מחייב עצמו להחזיר לירש. וה"ה אם עדיין לא בא הנדוניא ליד הבעל דאינו יורש לדעת ר"ת מ"מ לא מהני סילוק לאחר שנשאת דה"ל כמו סילוק מנכסי שעדיין לא נפלו דלא מהני סילוק וכמבואר באשר"י ר"פ הכותב ועמ"ש לעיל סק"ו: ^[טז] סילק עצמו מנכסי אשתו. ר"פ הכותב אמר רב הלכה כרשב"ג ולא מטעמי מאי הלכה כרשב"ג ולא מטעמיה כו' ורב סבר תנאו קיים והא אתמר האומר לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה רב אמר יש לו עליו אונאה וכתבו חוס' ד"ה וסבר רב ז"ל ואע"ג דבפ' הזהב מוקי רב נפשיה אפילו כו' יהודא דע"כ לא קאמר ר' יודא התם אלא דידעה ומחלה הכא מי ידע דמחיל הכא ליכא לשנויי הכי דה"נ לא ידע דמחיל שהרי אינו ברור לו שהיא תמות בחייו שמא הוא ימות בחייו. עכ"ל:

יורש מכה זמ"י

בשנה ראשונה שא"ר לירושה

תנאי באונאה מבטל המקח

ויש לעיין לפמ"ש בס' קצה"ח סימן רכ"ז סק"ט גבי אונאה דלא ידע דמחיל היינו דוקא לענין אונאה שנחננה לוקח ויכול לחזור לתבוע אונאתו אע"ג דמחיל ומשום דלא ידע דמחיל ולכן צריך המוכר להחזיר המקח או ליתן לו אונאתו. אבל בשתות דקנה ומחזיר אונאה אין הלוקח יכול לתבוע האונאה ושיהי' המקח קיים דכיון דהי' תנאי יכול המוכר לחזור בו ממקחו כיון דלא מכר אלא על דעת שימחול לו האונאה וכשהלוקח חוזר ואומר דלא ידע דמחיל א"כ יחזיר המקח כי לא התנה עמ"ש בתורה דהא התנאי היה שימחול ואם אינו רוצה למחול חוזר המקח וע"ש. וא"כ הכא

לא ידע דמחיל בירושה מ"מ התנאי יבטל הנשואין

בדרשב"ג דאמר כל המתנה על מ"ש בתורה תנאו בטל דמשמע דהיה דרך תנאי גמור בשעת קידושין או בשעת כניסה א"כ כיון שהכניסה היה על תנאי שלא יירשנה היכי מצי רית לה ואי משום דלא ידע דמחיל א"כ כיון דאין המחילה קיימת ולא נתקיים התנאי יהיה המעשה בטל דאנן ס"ל דכדכר שבממון תנאו קיים. וטעמא דלא ידע דמחיל לא מהני אלא דיכול לחזור בו א"כ כיון שהמעשה היה על תנאי זה כי הדר בי' בתנאי יבטל המעשה:

אחולי אחיל לתנאי בחופה

ואפשר כיון דאין תנאי בחופה כדאי פרק המדיר דף ע"ד דמקדש על תנאי וכנסה או בעל סתם אחולי אחיל לתנאי וטעמא משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות והאי טעמא שייך נמי באשה א"כ אע"ג שיירשנה בעלה מחלה לתנאו, ודו"ק:

ומיהו לפמ"ש הרשב"א דסוגיא דהכא ס"ל בפלוגתא דרב ושמואל באונאה דמיירי במפרש ורב כו' מאיר כי היכי דליקו שמואל כו' יהודא ולא תיהוי ברייתא חיובת' ע"ש. א"כ ניחא בלא"ה שפיר ודו"ק:

בסילוק ותנאי במתחייב לירושיה

^[יז] על תנאי הראשון הוא מחזירה. תשו' הרשב"א סי' תקס"ב ע"ש. ונראה דדוקא בסילוק ועודה ארוסה שהיו הנשואין ע"מ שלא יירשנה מש"ה אמרי' גם בכניסה שניה על דעת תנאי הראשון החזירה. אבל אם היה הסילוק אחר הנשואין והיינו ע"י חיוב שהתחייב בעצמו להחזיר לירש' מה שירש ממנה ע"י נשואי ראשונים בזה נראה דלא שייך על תנאי הראשון הוא מחזירה כיון דזה לא היה בשעת כניסה כי אם אח"כ מתנה הוא דיהיב להו לירש' (ועוד דלא שייך לומר על תנאי הראשון הוא מחזירה אלא בתנאים שבינו לבניה ולא מה שבינו לבין אנשים אחרים):

חיובו הראשון קיים

מיהו נראה דהא עדיפא היכא שהתחייב להחזיר מה שירש ממנה ומחויב הוא להחזיר מכת התנאי הראשון. ואין אנו צריכין לומר שהיו הנשואין על תנאי הראשון דדוקא גבי סילוק בעודה ארוסה דאינו אלא מסלק נפשיה שלא יירש אותה ושלא יזכה באותן נשואין בירושתה ועמ"ש לעיל סק"ו א"כ אי לאו דעל תנאי ראשון כנסה היה זוכה בכניסה זו בירושתה דלמאי דסליק נפשיה סליק דהיינו בכניסה ראשון ולמאי דלא סליק לא סליק והיה זוכה בכניסה שניה ומש"ה הוצרכו לומר דכניסה שניה ג"כ ע"ד תנאי הראשון שלא יזכה בירושה. אבל במחייב עצמו להחזיר לירש' מה שירש מאשתו אין לנו נפקותא אם הוא זוכה בנשואין הראשונים או באחרונים דבמה שגירשה לא נתבטל חיובו הראשון להחזיר מה שירש ממנה. אלא שלא היה יורש כלום. אבל אחר שכנסה ואיכא ירושה מחויב להחזיר לירש' מה שנתחייב כבר להחזיר לירש' מה שירש ממנה והרי הוא יורש אותה. ודו"ק:

בסילוק שלא כד"ו

^[יח] ^[יט] הוא מחזירה. בתשו' גאוני בתראי סי' ט"ז כתב ז"ל אלמן נשא אלמנה וקודם חופה סילקה לו מה שהבטיחה לו אך השאירה לנפשה סך קצוב שיהיה לה לברדה ולא יהיה לו חלק בו וקנה קנין על זה ואחר הנשואין בא אבי האלמנה לב"ד שיתן לה כתוב וחתום שאין לו חלק בזה ואותו האיש הוא עם הארץ אינו בקי בדיני' וטען ואמר אף שהקניתי בק"ס לא אתן לך כתוב וחתום מה דינו של דבר זה. תשובה אלמן זה שסילק נפשו קודם הנשואין ודאי לא הוי סילוק דהא דהבעל יכול לסלק א"ע מנכסי אשתו היינו

הת"ם שו"ת חאה"ע סימן קיח קיט סופר תה

אלא חצי תוספתא, או נאמר כבר עברו כ"ד חודש ויש לה כל הנוספת. ועיניו שפיר חזי בב"ש סי' נ"ג ס"ק י"ז מייתי בזה פלוגתא רשד"ם [חאה"ע סי' קכ"ה] (וכן תשו' דברי ריבות [סי' נ"ז]) דתרווייהו ס"ל אין חודש עיבור בכלל, ומהרי"ו סי' ס"ח פשיטא ליה דחודש עיבור בכלל:

והנה מסידורו של בית שמואל דמייתי דברי מהרי"ו באחרונה משמע דס"ל הכי, וכן בדין דהמעייין במהרי"ו יראה יסודותיו חזקים דכל שנה עם עיבורה אם לא שנזכר בלשון י"ב חודש, ולא הניח דבר שלא הביא, והמעייין בתשו' דברי ריבות הנ"ל יראה שלא נודע לו כלל מדברי מהרי"ו הלז, וכל היכא דבתראי לא ראו דברי קמאי הלכה כקמאי, ואלו ראה דברי ריבות דברי מהרי"ו לא כתב מ"ש. וכ"כ תשו' ב"ח סי' ב' שאין לחוש להם אלא לדברי מהרי"ו. אלא בתחלה ראה הב"ח בלשון התקנה שבספר הישר לר"ת ע"ש בענינים שונים סי' תקע"ט א שם כתב אם מתה תוך יב"ח בלא ולד של קיימא עד עבור שנת הנשואין וכו', הרי כתב יב"ח. שוב חזר בו הב"ח כשראה התקנה בסוף ספר תשו' מהר"מ ר"ב סי' תתקל"ד שם לא נזכר יב"ח, וגם לפני מהרי"ו לא הי' אותה נוסחא, ואינהו הוה בקיאי טפי בתקנות מינן, עלייהו סמכינן. ועוד דכתב תה"ד [סי' שכ"א] דהקהילות שינו והוסיפו על תקנת ר"ת, וא"כ אפשר גם זו בכלל השינוי דר"ת תיקן יב"ח והם תיקנו שנה והיינו עם עיבורה, וכן פסק בתשו' כנסת יחזקאל חא"ע סי' ס"ב:

והנאון שב יעקב חא"ע סי' כ"ה כתב כיון דנכתב בתנאים בשטר עידור בשנה ראשונה אחר החופה ובשנה השני' וכו', א"כ ה"ל כאומר שנה זו או שנתיים אלו מיום זה, דבהא אפי' רשב"א דפליג אהר"ן בנדרים, ע"ש דף ס"א ע"א ודף ס"ג ע"א בר"ן ורשב"א, והעלה בשם מהריב"ל אפילו קים לי לא מצי למימר נגד מהרי"ו בזה אלא טוב לבצע, וכן הסכים הוא ז"ל למעשה בלא בצוע ריב כלל אפי' קים לי לא מצי למימר. ונ"ל סתירת לשון ר"ת שכתב תוך יב"ח עד עבור שנתו, דס"ל שנה

חשש כי מי יודע מה יולד, ולעיכוב זמן רב איכא כמה חששות, ע"כ התיר:

ובתב בתשו' הרא"ש כלל כ"ז סי' ה' שכזה אירע להרא"ש ולא רצה לסמוך על גוף הוראת ר"ת אלא בצירוף הפסדים אחרים (ולא משום טבחו טבוח ב) וכדומה) וצירוף הפסד מרובה לזה וסמך על ר"ת והתיר ע"ש, וכ"כ בטי"ד סי' שצ"ב. אלא בתשובה משמע לאו דוקא משום שה"ג אחות המשודכת אלא גבי גברא ד) נמי מתיר בלא הפ"מ, ובטי"ד לא משמע כן ע"ש:

הנה בנידון שלפנינו מלבד כי הזמין קרואים ממרחק והם לא ימתינו יותר מז' ימים, עוד זאת הלא קרא לך החתן ועשית עקירה ממקום הישיבה בית אולפנך ואתה מתגורר בנתיים בלי מצוא מנוח והשקט ללמוד וללמד, גם לא תוכל לחזור לכאן, ובין כך אתה מתבטל מלימודך, ומכ"ש שאפשר שתתבטל עד כמה חדשים עד ר"ח ניסן, ולא תהיה הפסד תורה שלימה שלנו מהפסד ממון שהתיר הרא"ש, וגם כבר כתבתי לדחות זמן רב דאיכא חששות הרבה בודאי יש להתיר לע"ד בלי ספק. ועתה עלה והצלה, ויהפוך אבלם לששון נסו יגון ואנחה וישיגו ששון ושמחה, תעדה מעדה ה) תהלה לשם לתפארת כנפשו ונפש אוה"נ:

משה"ק סופר מפפד"מ

תשובה קיט

שיל"ת, פ"ב יום ד' י"ג טבת תקצ"ה לפ"ק. שלום וכ"ט לתלמידי הרב המאה"ג המופלג חרוץ ושגון כש"ת מה"ו אברהם נ"י אב"ד דק"ק שאטלסדארף יע"א:

גו"ה הגיעני, ונפשו היפה בשאלתו במי שמת בשנה שנית של שני חזרה, דהיינו שנשאה ביום כ"ב מרחשון ומת שנתיים אח"כ כ"ג תשרי, ונמצא חסר חדש אחד לתשלום ב' שנים, אלא אותה שנה היתה מעוברת, אם נחשב [חודש] העיבור בכלל ואין לה

ב) כונת מרן כאן צריכה ביאור, דלשון הרא"ש בתשובה לפנינו: "...והכין צרכי חופה בענין שהיה לו הפסד אם לא היה כונס וכו'", וכעין זה הוא לשון הטור הגו' בסמוך, ובשו"ת יו"ד סי' שנ"א ד"ה הנה, כתב מרן בזה"ל: "והרא"ש לא רצה לסמוך על זה [טעמא דפ"ן] עד שיצורף עוד הפסד הכנת וצרכי החופה. כל זה בטור".

תו

חת"ם

שו"ת האה"ע סימן קיט

סופר

סתם אין עיבור בכלל והיינו יב"ח. אך כל זה בלשון התקנה, אך אחר שנהגו הקהילות לכתוב בשטר עידור משמעות לשון שנה זו א"כ עיבור בכלל:

אמנם בשבות יעקב ח"ב סי' קכ"ה אך הוא לבדו חייש לדברי החולקים אמהרי"ו, וכתב דאפשר מהרי"ו גופיה לא קאמר אלא במת הבעל והאשה תובעת תוספת' שלה ויורשי הבעל מוחזקים, אבל במתה האשה ויורשיה תובעים נדונייתה מודה דמוקי ירושת הבעל נגד ספק תקנת [הקהילות], וא"כ בנידון שלפנינו כל אפי'ן שוין דאינה יכולה להוציא חצי תוספת שלה מיורשי הבעל:

אלא אח"כ שפך סוללה על כל דברי מהרי"ו, דהא בתקנה קיי"ל אזלינן בחר טעם וסברא אפילו אין הלשון מורה כן, ור"ת כתב בספר הישר וראינו שיעור שנה לתקנה זו ולא יותר כי אחרי שנתו נשכח מן הלב מה שנתן ולא יוסיף עצב עמה עכ"ל, וא"כ איך אפשר לומר בשנה פשוטה נשכחת ביי"ב חדש ובמעוברת י"ג חדש, ולא שייך הכא לאל גומר עלי, אלו דבריו ז"ל:

והר"ן גרמיזא אתא בבתייתא ואין בהמ"ד בלא חידוש בעז"ה. והנה לכאורה ממ"ש לעיל מלשון תקנת ספר הישר יש לומר י"ב חדש או שנה, כי הלשונות סותרים זא"ז, אך בתשו' מהר"מ מבואר לשון התקנה שנה, ואני אומר בהיפוך מלשון מהר"מ איכא לספוקי, ובדרי"ת ליכא ספיקא דודאי העיבור בכלל, בשנחקור על מה סמך ר"ת שנשכח אחר שנה, והנה בתשו' מהר"מ כתב וז"ל ולא יעמוד בתוכחת ותם לריק כוחכם לאדם שהשיא בתו ופסק לה ממון הרבה ולא הספיקו ימי' המשטה לצאת עד שמתה בתו הרי הפסיד בתו ומעותיו עכ"ל, והנה לא נזכר זמן ימי המשטה כמה הם, ואמנם כתיב בתורה [דברים כ"ד ה'] נקי יהיה לביתו שנה אחת ושימח את אשתו אשר לקח, וברור בלי ספק דלענין שלא יעבור עליו לכל דבר עיבור בכלל, דילפינן כל שנה מבתי ערי חומה כמבואר פ"ק דר"ה [ו' ע"ב], כמ"ש והאריך בזה בכנסת יחזקאל, ע"כ ע"פ לשון ספרא הנ"ל, תקן שנה עם עיבורה, אלא שמתנגד לזה ש"ס כתובות ח' ע"א אר"פ משמיה דרבא עד

הריסר ירחא שתא, משמע אין עיבור בכלל, נמצא בתשו' מהר"מ יש ספק עצום. ועוד בספר תורת כהנים שלפנינו הגירסא ולא הספיקו ז' ימי המשטה לצאת, וכן העתיקו תוס' כתובות מ"ז ע"ב [ד"ה כתב], וכן כתב בספר הישר ז' ימי המשטה, וא"כ ליתיה להנ"ל:

אך כשנעיין בספר הישר מבואר שר"ת בשעת התקנה לא נזכר מתורת כהנים הנ"ל ולא עליו סמך כי מסברתו תיקן, ושוב, לא נזכרתי מהספרא ועתה מצאתי וברוך ה' שיצאנו מקללת ותם לריק כוחכם, ולפ"ז צריך ביאור מנ"ל לר"ת הא. ונ"ל אדאורייתא סמך דבתי ערי חומה גאולתו עד תום שנה תמימה, וכתב רמב"ן שם וז"ל בעבור שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו ויבוש כי ימכרו רצתה תורה שיגאלנו בתוך שנה ראשונה וכו' אבל הבית לאחר היאוש ששינה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו ע"ש, הרי זה מבואר נגלה בתורה כי אחר שנה לא יוסיף עצב עמו וכבר נשכחו חפצו ומעותיו. ולפ"ז דינו כמו בתי ערי חומה שנה תמימה עם עיבורה:

ונ"ל מזה מה שאנו קורין פרשת זכור פ"א בשנה, ולרוב הפוסקים הוא דאורייתא או סמך מן התורה דכתיב [דברים כ"ה י"ט] לא תשכח, ושיעור שכחה היא שנה, וא"כ במערבא דמסקו לאורייתא בתלתא [שנין] נמצא שנה האמצעית אין בו לא פרשת עמלק בבשלח ולא פרשת עמלק שבכי תצא רק מה שקורין פרשת זכור, ונמצא אם הוא שנה מעוברת עוברים על לא תשכח, אע"כ ילפינן מע"ח שכך הוא שיעור שכחה ה):

ולענין חקירתו של שבו"י וכי בשנה פשוטה ישכח אחר יב"ח ובשנה מעוברת בעיני י"ג חדשים, אם מחוייבים אנחנו לדרוש טעמא דקרא נאמר כמ"ש הראשונים הפשטנים דבשנה יש היקף של כל הימים ימי שמחה וימי צומות ושאר ענינים שיש לכל יום ביומו שמעוררו לזכור ענין, ואם עבר שנה בהיקף כל זמנים כבר הוציא מדעתו, ואם כן כיון שלא כלו המועדים ושינוי הזמנים עד י"ג חדשים אינו מוציא מלבו, ע"ד משל אם כלתה לו יב"ח ר"ח אדר שני,

בתו"כ, ונתתי הודאה למקום שזכינו לצאת מהיות כראויים לתוכחות, ששינוי בפי' התוכחה ותם לריק כחכם ויש אדם שמשא את בתו וכו'.
(ה) עיין מהר"ם שיק על תרי"ג מצות מצוה תר"ה אות ב'.

(ב) לפנינו מהדורת פראג איתא: ש ב ע ת ימי המשטה. וכן הגי' במהדורות התו"כ שלפנינו על הכתוב ותם לריק וגו'.
(ג) ר"ל הנזכר בתשו' מהר"ם לעיל ותם לריק כחכם וכו'.
(ד) הלשון קצר, והננו להעתיק לשון ספר הישר, אחר שסיים לשון התקנה שהתקין, כתב ר"ת: אח"כ נזכרתי מה ששנוי נתם סופר <שו"ת. מהדורת חדשה> - ג אבהע"ז א / סופר, משה בן שמואל {עמוד 414} (2864)

תז

סופר

ש"ת האה"ע סימן קיט קב

הת"ם

על עסקי עזבון רואים מה שנמצא ומה שאבד אבד, וא"כ אם ימשך זה משך זמן מה והחתן אשר חי ניזון מתפיסת הבית אחר מיתה ולעת בואו בדין חשבון יחסר מה שניזון מהתפיסה, וע"ז כתבו הח"מ וב"ש [סקי"ט] בכונת המרדכי כיון שיש לו רשות לדחות בלך ושוב שלשים יום, אם כן כל מה שניזון באותן שלשים יום מהעזבון בלי בזבוז אלא כסדרן אותו ינוכה גם כן, משא"כ אם איחר לעמוד עצמו לב"ד מאוחר לשלשים יום הוצאות המזונות על הוצאותיו ולא מן העזבון, וממילא נשמע אם לא דחה בלך ושוב אלא מיד עמדו ב"ד על החשבון העזבון, אין לנו אלא עד יום זקיית ב"ד, וכי יש לו לתבוע שיזינוהו מנכסי אשתו שמתה אתמהא:

וזה"ל תשו' ב"ח סי' ב' ומה שהוציא בפירעון חובות שלו פשוט שאינו חייב לשלם, דהתקנה לא נתקנה אלא ע"ד שנשאר בעין, ואפי' בזבוז שלא לצורך פטור מלשלם כ"ש פרעון חובו וכו' וכ"ז ברור עכ"ל:

אבל מה שצ"ל בענין זה תינח מיום החופה ואילך שבאתה הנדוניא לידו, וכן כל מלבושים ותכשיטים כדרך העולם שדרים הזוג וע"ז והוא נושא ונותן ומוציא ומכניס, ע"כ י"ל אם נאבדו פטור, אבל הוצאות שהוציא טרם חתנותו ולצורך חתנותו מאין שרגילים לנכות זה מהמעות בעין, וכי צריכים לשלם הוצאותיו, והיכי רמיזא בתקנות. אך ראיתי בפסק ב"ד א' נדפס בתשו' מהריעב"ץ ח"ב סי' קצ"ד וחתם עליו הגאון מה"ו יהונתן ובית דין דק"ק ה"ב, והגאון מהריעב"ץ השיב על הפסק ההוא ז' השגות קושיות עצומות אלימות, ובתוך הפסק כ' דאמדו הוצאות נסיעתו לבערלין וחזירתו והוצאות בתתונה לסך ערך עשרים ר"ט, וצוה הגאון מהריעב"ץ הנ"ל דכ"ע יודעים דהאי אומד בטעות הוה כי הרבה יותר מזה יעלו הוצאות הנ"ל ע"ש. ע"כ לא פליגי אלא בשיעור הוצאה אבל כ"ע מודים דמתזיר הוצאות נסיעה לבערלין, ולא ידעתי מנ"ל הא. ומכ"ש הוצאות כתיבת תנאים, דייני דמגיסתא דייני הכי"א.

משה"ק סופר מפפ"מ

אמת כדבריו שהי' כל כך הוצאות, ישבע המוחזק היסת ויפטר מחרם ר"ת ורשב"ם מתקני התקנות [ה]כרוכים בעקב המערימים לבטל התקנה. ואם הוא אלם וא"א לכופו לדין ישראל ע"י אקריו"ט, יתן מעלתו רשות לקבול עליו אצל שרי הקומידאט יר"ה, והם יכפוהו לעמוד לפני דייני ישראל, ותל"מ.

מ"מ כשיגיע פורים הראשון יזכור ויתעצב וכדומה, וכן בכל ענין, ולק"מ קושית שבו"י. ואולי יש טעם אחר. ומסתיין דמוכח מספר אורייתא דמשה:

ואע"ג דלשון ר"ת בספר הישר סותר, מ"מ (כי) [כיון] דרישא מתה תוך יב"ח אינו אלא דיוק הא לאחר יב"ח לא, ואמנם סיפא עד שעברה שנתו הוא מאמר מבואר ומוחלט, לא שבקינן מאמר מפורש מפני דיוק. וכעין זה כתב מג"א רס"י תמ"ז [סק"ד] גבי ריחא מילתא ע"ש. נקטינן דחדש עיבור בכלל התקנה הן לו הן לה. והנלע"ד כתבתי א"נ:

משה"ק סופר מפפ"מ

תשובה קב

להעריך בקיצור דיני תקנות שו"ם בענין שני חזרה יהיה ה' עמנו להעמיד על האמת. הנה תקנות הקהלות כשיבוא ב"ד להזדקק כל שנמצא בעין חוזר בשנה ראשונה והחצי בשנה שניה, אמנם מה שאינו בעין כי כלה ונאבד או הפסד במו"מ אפי' פשע ואפי' בזבוז במזונותיו והוציא הרבה ואפי' נתבע מהנושה שמקודם החתונה ושילם להם, הכל נחשב לפי ערך מה שהכניס הוא ומה שהכניסה היא, עד"מ היא הכניסה אלף זוז ושלו הי' אלפים ולא נמצא עתה אלא ב' אלפים נמצא חסרים אלף, אזי ינוכה השליש מאלף שלה ושני שלישים יחזור וינוכה מאלו ב' שלישים מה שהוציא בחליה וקבורתה וכבוד קבורתה וכדומה זה ינוכה כולו מב' שלישים הנ"ל, ובתנאי שלא יבזבוז ולא יוציא הוצאות שלא כסדרן ודרך של כל עולם, כיון שרואה המות עולה בחלונו יש לדאוג ע"ז:

והנה כתב המרדכי פרק נערה שנתפתתה [סי' קנ"ה] שניתנה לו זמן שלשים יום להעמיד עצמו לב"ד, וכתב החלקת מחוקק [סי' נ"ג סקכ"ג] שבאותן שלשים יום ניזון הבעל מהנכסים. וצריך פירוש לפירושו. והכונה כך, כי כבר מיום ירידת ב"ד לפקח

(א) בספר לקוטי תשובות (לונדון - תשכ"ה) חלק המכתבים סי' כ"ה מובא בהערה שם שתשובה דידן נשלחה להג"מ שמואל צילטץ רב"ד דק"ק ניקלשבורג. ושם גם הועתק מחוברת המעין פ"ב שנה ב' קובץ ב' קטע שהיה כתוב בסוף תשובה דידן, ומשום מה נשמט ע"י המעתיק או המדפיס הראשון, וז"ל: והנה לענין כפירה והודאה וההוצאות שיש לספק אם נתם סופר <שו"ת. מהדורת חדשה - ג אבהע"ז א / סופר, משה בן שמואל

מצוה תרה

לא תעשה שם"ב

[א] מצוות לא תעשה שלא לשכוח מעשה עמלק שנאמר (דברים כ"ה, י"ט) לא תשכח, בלב, שאסור לשכוח איצחו ושנאתו ממנו.

הנה לכאורה משמע כמ"ס לעיל (מצוה תרה) דספר תורה צעין רס"ד, וכן כהצ הפרמ"ג בסומן קמ"ג (מ"ז ס"ק א') דצפ' זכור דהוי מן החורה לריך ספר תורה כשירה, ואם נמלא מוטעם לריך להוציא אחרת, א"כ ג"כ פשיטא ליה דצעין ספר תורה כשרה, ונראה דמוכח כן במגילה י"ח (ע"א) דיליף מגילה דאסור בעל פה מדכתיב (שמות י"ז, י"ד) כתוב זאת זכרון בספר ויליף זכירה וזכירה, ומינה דזכור צעין בספר.

אמנם הרמב"ן בחומש פ' כי תצא (דברים כ"ה י"ז) כהצ דמסתפק ליה בכונת מצות עשה זו אם נימא שמוצא לקרא פרשת עמלק ציצור ונמצינו למדין מן התורה בשניה זכור וגו' (מגילה כ"ט ע"א), והנכון וכו' שנספר לצנינו אחרינו דומיא דזכירה מרים היא המצוה, אמנם בספר החינוך מצוה תרה"ג כהצ גם כן דמקרא זה אנו למדין לקרות ציצור.

והרמב"ם במנין המצות [עשה] מצוה קפ"ט כהצ שנלעונו לזכור מה שעשה וגו' וגעורר הנפשות צמאמרים להלחם צו, ומוה נצין למה עיקר

המצוה ציצור כיון דהזכירה תכלית הוא המחייה והמלחמה עם עמלק, וכסם שמצות המלחמה עיקרו על הציבור כמ"ס החינוך סימן תר"ד, וצרמנ"ס סוף מנין עשה, רס"ה לכך גם הזכירה עיקר מצוה ציצור, [ו]לא קיים המצוה אם לא קרא ציצור, ולכך נסמכו צ' המצות בקרא מצות זכירה ומצות מחייה להורות כסם שמחייה עיקרו שייך ציצור שהם כה צידס למחוס הוא הדין הזכירה, ומכל מקום גם צידס נמי המצוה אם לא היה אפשר ציצור וכמ"ס הרמב"ן, וצוה מיושב דברי הרא"ש שכתב צברכות פרק שלשה שאכלו (סימן כ') דפרשת זכור צעין עשרה רס"ו.

[ב] והנה מצוה זו אנו מוסייבין לקרות ציצור פעם אחת בשנה, והטעם אמרינן צפרק אלו מליאות (ב"מ כ"ד ע"ב) דלצידה משתכחת צי"צ חודש, וכן על המה נגזר גזירה שצמוך י"צ חודש ישמחה (ע"י פסחים נ"ד ע"ב ובברכות דף נ"ח ע"ב ברש"י ד"ה בכלים), וכאן צוה לנו המורה הקדושה שלא תשכח, וצודאי לריבים לזכור פעם אחת בכל שנה ושנה, ופעם אחת שאל הרב מו"ה משה מעיר חדש שאחר כך נסע לארץ הקודש, שצשגת העיצור יהיה יומר מי"צ חודש, והשיב מרן ז"ל בעל חתם סופר שהיא צאמת מתכווין לצאת צפרשת חלא על תנאי, (וכאך) [וכך] ראוי לנו לעשות רס"ו.

קריאת פרשת זכור בציבור בס"ת כשר

קריאת פרשת זכור פ"א בשנה

רס"ו. וראה עוד מה שכתב רבינו בסוף חיו"ד עוד טעם על מה שצריך הקריאה דווקא בתורה ובעשרה, וראה בשו"ת בצל החכמה ח"ו סימן מ"ג מש"כ עליו. רס"ז. ראה אריכות עליו בשו"ת דברי יואל או"ח סימן ל"ג. ובשו"ת שאילת יעקב ח"ב סימן ל"ד אות ו'. ובשו"ת בצל החכמה ח"ו סימן מ"ד. ואם דברי רבינו בשם החתם סופר סותר דברי החתם סופר שבשו"ת אבהע"ז ח"א סימן קי"ט דמשמע דומן שכחה של שנה מעוברת היא י"ג חדשים דלא כדברי רבינו בשמו. עיין בשו"ת דברי ישראל ח"ב לקוטי

רס"ד. ראה עוד בשו"ת או"ח סימן של"ו, ועיין עליו בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן קמ"א, וראה מה שהאריך בדברי רבינו בשו"ת שאילת יעקב לחתנו של רבינו ח"ב סימן ל"ד אות ה' לבאר למה בעינן ספר ואם צריך מנין להקריאה עיי"ש. רס"ה. וז"ל הרמב"ם שם הנה תמצא מהם מצות שהם חובה על הצבור לא לכל איש ואיש כמו בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק, וכן החינוך כתב וזאת מן המצות המוטלות על הציבור כולן. וראה ספר ישמח משה פרשת כי תצא מה שכתב על דברי החינוך.